

mjenom slijeda *ije* slijedom *je*. Neskraćene likove ne bi trebalo proglasiti nepravilnima, izvan norme — valja poštivati navike i valja poštivati kada je nešto bilo smatrano jedinim pravilnim likom. A vrijeme i pritisak sustava učinit će već svoje.

S a ž e t a k

Dalibor Brozović, Filozofski fakultet, Zadar
UDK 801.612:801.1:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 26. lipnja 1985.

Adjectivization of the Present Participle: slijedeći, prijeteći

Discussing adjectivisation of the present participle *slijedeći*, *prijeteći* in standard Croatian, the author deals with the prosodic and orthographic structure; he finds that there is a good reason for shortening the first syllable of the adjective form.

O RASPODELI KRAJNJEG ZVUČNOG SUGLASNIKA U SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

Stanimir Rakić

U ovom prilogu se pokazuje da krajnji suglasnik može biti zvučan samo u određenim kategorijama reči srpskohrvatskog jezika. Pored toga se utvrđuje da postoji uslovna veza između zvučnosti krajnjeg suglasnika osnove i raspodele deklinacija u srpskohrvatskom jeziku. Statistika izuzetaka prema Matešiću (1965—67) pokazuje da je ta veza vrlo opšta.¹

1. Krajnji suglasnik može da bude zvučan samo u određenim kategorijama reči sh. jezika. Razmotrimo sledeće primere:

(1) $\widehat{z}ub$	(2) $\widehat{g}ol\ddot{u}b$	(3) $\widehat{z}arez$
$\widehat{r}od$	$\widehat{v}it\ddot{e}z$	$\widehat{n}arod$
$\widehat{k}ne\ddot{z}$	$\widehat{j}ar\ddot{a}d$	$\widehat{B}e\ddot{o}grad$

Imenice (1) su jednosložne, a imenice (2) imaju dužinu na krajnjem slogu osnove; (3) su složenice čiji je drugi elemenat jednosložan. Može se, dakle, formulisati sledeće pravilo:

(4) Krajnji suglasnik može biti zvučan samo u jednosložnim rečima,² u rečima čiji poslednji slog ima dužinu, ili u složenicama čiji je drugi elemenat jednosložan.

Pravilo (4) ima malo izuzetaka među izvornim sh. rečima. Iz (4) proizilazi sledeće jednostavno pravilo:

¹ Stav o ovoj vezi sam prvi put formulisao u jednom radu koji sam pisao u zimu 1982. god. na Univerzitetu Arizona. Najsrdačnije se zahvaljujem prof. Ričardu Demersu na savetima i podršci. Takođe se srdačno zahvaljujem prof. Pavlu Iviću na dragocenim savetima i komentarima.

² Jednosložne imenice su uvek akcentovane, i to je okolina u kojoj je obezvučavanje prirodno blokirano. Opširnija, i tačnija formulacija pravila je ona koja govori o rečima sa akcentom na poslednjem slogu umesto o jednosložnim rečima. Takva formulacija obuhvata i reči koje, kao *parad\ddot{a}z*, imaju akcenat na poslednjem slogu.

- (5) Ako se osnova imenice završava zvučnim suglasnikom, a ona ne pripada nijednoj od gore navedenih kategorija, imenica se dodeljuje ženskoj a-deklinaciji ili deklinaciji srednjeg roda.

Ako imenica nema prirodan rod, (5) pokazuje kako se njen gramatički rod određuje. Tako na pr. imenice *jàgoda*, *svàdba*, *jàruga*, *ànaliza* su ženskoga roda. Značajno je da se (5) primenjuje i na imenice čiji je prirodan rod muški. Na pr. imenice *vòjvoda*, *lòpuža*, *vèlmoža*, *lènčuga*, *màharadža*, *àmíđža* su dodeljene ženskoj a-deklinaciji. Slično tome, toponimi *Pòžega* i *Gòražde* su dodeljeni ženskoj a-deklinaciji i deklinaciji srednjeg roda respektivno. Kako ti nazivi nemaju prirodan rod, njihov rod se poklapa s rodom njihovih deklinacija.

Strane pozajmice se obično slažu s pravilima (4) i (5). Tako se imenice *gèneza*, *fere-dža*, *hàringa*, *pàuzà*, *Hèlada* dodeljuju ženskoj a-deklinaciji. Neke druge imenice stranog porekla sa zvučnim suglasnikom na kraju se dodeljuju muškoj deklinaciji, ali one stižu (ili zadržavaju) dužinu na poslednjem slogu kao npr. imenice *bàràž*, *Englèz*, *Pègāz*, *nòmād*, *çitāb*. Ove imenice se, dakle, ponašaju u skladu s pravilom (4).

Izvestan manji broj imenica odstupa od pravila (4) i (5) i mi ćemo se u preostalom delu ovoga priloga pozabaviti upravo tim izuzecima.

2. Kako je broj izuzetaka među izvornim sh. rečima mali, mi ćemo navesti sve te izuzetke, a izuzetke među stranim rečima, kojih ima znatno više, samo pobrojati. Reči čija etimologija nije potpuno utvrđena takođe su navedene pojedinačno. Sledeća statistika se zasniva na Matešićevom rečniku koji sadrži oko 140 000 reči.

- a) Izuzeci na *b*: izvornih sh. reči nema, stranih 31.³
- b) Izuzeci na *d*: izvornih sh. reči nema, stranih 97.
- c) Izuzeci na *dž*: izvornih sh. reči nema, stranih 3.
- d) Izuzeci na *đ*: izvornih sh. reči nema, stranih nema.
- e) Izuzeci na *g*: izvornih sh. reči 7, stranih 187.⁴

Sledeće sh. reči završavaju na *g*: *bàzag* bot. (Sambucus negra), *bílog*, *čépčeg* (= *čúčeg*) bot. (Sonchus), *křtog*, *màzag* i *šiljeg*.⁵

Reči neutvrđene etimologije ima 4. To su: *tálog*, *tèljig*, *tàljig* bot. (Quercus sessiliflora) i *vìnjag*.⁶

³ Za južni ijekavski dijalekt sa dvosložnom zamenom dugačkog *e* moramo dodati pravilu (4) klauzulu da zvučan suglasnik može da stoji i posle *ije* grupe; s obzirom da *ije* grupa odgovara dugačkom *e* ekavskih dijalekata, ovaj dodatak ne predstavlja neko značajnije slabljenje pravila (4). Oдавde sledi da reči kao što su *tètrijeb* i *šijed* nisu kontraprimeri za (4); u ekavskim dijalektima tim rečima odgovaraju *tètrèb* i *šèd*.

⁴ Strane pozajmice na *log* koje znače zanimanja nismo uračunali u izuzetke, jer obrazovani govornik sh., a oni uglavnom i govore takve reči, može da razabere da su te reči složenice u kojima je jednosložan drugi elemenat koren reči *lògika*. U nekim drugim slučajevima složenice stranog porekla su uračunate u izuzetke jer drugi elemenat nije šire poznat niti se javlja kao leksička jedinica u sh. rečnicima. (Takve su npr. složenice *òfsajd* i *Tàjland*.)

⁵ Reči *bùbreg*, *beòčug* i *kòvčeg* su tursko-tatarskog, odnosno mongolskog porekla (Vasmer, 1953–58). Reč *kòvrag* pokr. u značenju 'šiprag' potiče izgleda od tur. *kyvryk* 'prepleten, savijen' (v. Etimologičeskij slovar 8, K, 1982).

⁶ O ovim rečima neutvrđene etimologije videti u rečnicima Skok (1971) i Vasmer (1953–58).

f) Izuzeci na z: izvornih sh. reči 3, stranih 154. Izvorne sh. reči na z su *čèpljez* zool. (Asphodelus) i *vřljez* zool. (Sitta europea caesia) i *rògoz* bot. (typha latifolia).

g) Izuzeci na ž: izvornih sh. reči 54, stranih 9. Izvorne sh. reči na ž su uglavnom one izvedene pomoću nastavka *-ež* (na pr. reči *bòdež*, *grábež*, *crtež*, *pádež*) i još jedino imenica *sriřemuž*.

Neke od navedenih sh. reči i reči neutvrđene etimologije imaju dublete bez krajnjeg zvučnog suglasnika (npr. imenice *vřnjag* – *vřnjak*, *bázag* – *báza*, *těljig* – *těljiga*, *sriřemuž* – *sriřemuš*).⁷ Imenice *čèpčeg*, *čúčeg*, *tàljig*, *čèpljez* i *vřljez* su botanički i zoološki nazivi koji se rede upotrebljavaju.

Veći broj nabrojanih reči stranog porekla sa krajnjim zvučnim suglasnikom ima kodu glasnik + suglasnik (npr. reči *òfsajd*, *dòping*, *rèkord*), koja se ne javlja u izvornim sh. rečima. Takvih reči ima 215 od 481 pobrojanih reči stranog porekla. Neke druge reči pokazuju dosta kolebanja u izgovoru kao npr. imenice s dubletima *bèreg* – *bèrek*, *kalàuz* – *kalàus*, *àniž* – *àniš*.⁸ Izvestan broj stranih reči sa zvučnim suglasnikom na kraju koje su navedene u Matešićevom rečniku vrlo se retko upotrebljavaju u savremenom sh. jeziku (npr. reči *fřrcig*, *flàjsig*, *eróberung*), pa je i značaj tih kontraprimera relativno mali.

BIBLIOGRAFIJA

- Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, 1982., pod rukovodstvom i redakcijem N. M. Šanskog, tom II, vyp. 8, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta.
- Matešić, J. 1965–67. *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, Wiesbaden.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, MS, Novi Sad.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb.
- Skok, P. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb.
- Vasmer, M. 1953–58, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.

S a ž e t a k

Stanimir Rakić, Pedagoška akademija, Beograd
UDK 801.4:808.61/62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 20. ožujka 1985.

On the Distribution of the Final Voiced Consonant in Serbo-Croatian

The final consonant in Serbo-Croatian may be voiced only in the following categories: a) monosyllabic words, b) compound words with a monosyllabic second element, c) words with a long vowel in the last syllable. A short analysis of exceptions shows that this rule is a very general one.

⁷ V. *Rečnik* Matice srpske.

⁸ V. *Rječnik* JAZU.